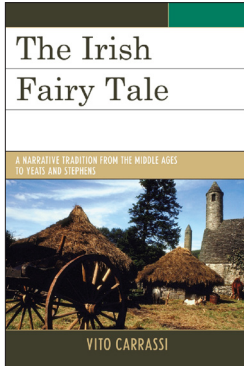

Muinasjutužanrist Iiri jututraditsiooni näitel

Vito Carrassi. *The Irish Fairy Tale. A Narrative Tradition from The Middle Ages to Yeats and Stephens*. Translated by Kevin Wren. Plymouth: John Cabot University Press. 2012. 207 lk.

Raamatu autori Vito Carrassi peamised uurimisvaldkonnad on kirjanduslik antropoloogia, narratoloogia ning iiri ja itaalia folkloor. Autori käsitus iiri muinasjuttudest ilmus algselt itaalia keeles (2008) ning on hiljem tõlgitud inglise keelde.

Väljaande pealkirjast lähtudes arvasin, et raamat keskendub rohkem iiri muinasjuttudele ning annab ülevaate iiri jututraditsiooni muutustest ajalises perspektiivis. Kuid esmamulje oli ekslik: ennekõike keskendub Vito Carrassi oma käsitluses jutustamisele ja jututraditsioonile üldisemalt. Iiri jutuvaramu on empiiriline materjal, mida autor kahtlemata hästi tunneb, ent lugedes tekkis arusaam, et siin oleks võinud toetuda ükskõik millise Euroopa rahva jututraditsioonile. Midagi üksnes iiri kultuuriruumile ja pärimusele omast antud käsitlusest välja ei koorunud. Seda enam võinuks kaaluda pisut konkreetsemat pealkirja.

Raamatu alapealkiri annab kätte ajalised piirid, millesse jäävaid tekste peaks kõnealune uurimus puudutama (so keskajast 20. sajandi alguseni). Siin tuleb jällegi osutada mõnele puudustele. Keskajaga seoses antakse võrdlemisi põgus ülevaade keltide kristianiseerimisest ning viidatakse munkade poolt üleskirjutatud pärimusele. Kristliku kultuuri võime kohaneda kohaliku kultuuriga lõi soodsa pinnase keltide ristiusustamiseks ning sulandumiseks nende suulisse pärimusse, muutudes ühtlasi iiri identiteedi üheks osaks (mõeldes kasvõi vastandusele *Anglo-Protestant* ja *Celtic-Catholic*, lk 62). Autori enda huvi koondub aga rohkem 19. sajandile, kus folkloorist saab juba kirjanduslik pärand. Nii teebki autor suure hüppe ning astub keskajast otse 19. sajandisse. Siinkohal tekib küsimus, milleks oli üldse vaja osutada ajalisele liikumisele, kui uurimus sellest printsibiist ei lähtu.

Kuid nüüd lähemalt raamatust endast.

Raamatu sissejuhatuses annab autor ülevaate jutustamisega seotud üldisematest folkloristlikest printsipidest, kriitiliselt lahatakse mõisteid *fairy tale*, *Märchen*, *Sage*, *myth*, *legend* (jt); arutletakse kollektiivsuse ning individuaalsuse, traditsiooni ja innovatiivsuse üle.

Jutustamine on autori sõnul maailma mõtestamise viis, minevikusündmustest jutustades saab inimene võimaluse anda kuulajatele edasi oma nägemust või tõlgendust neist sündmustest. Carrassi näeb jututraditsiooni pika ketina, mis ulatub tänapäevast väga kaugemale minevikku. Iga jutustaja moodustab ühe lüli. Toetudes nii eelnevate jutustajate loomingule kui ka täiendades olemasolevaid jutte uute elementidega annab ta loole uue konteksti vms. Seega hõlmab jutustamine nii kollektiivsust kui ka individuaalsust, milles on kohal nii minevik kui ka olevik. Carrassi sõnul on iga jutt omaette võetuna üks võimalik variant, alles kõikidest juttudest kokku moodustub traditsioon.

Autor läheneb jututraditsioonile kirjalike tekstide kaudu. Selle asemel, et rekonstrueerida juttude originaale, oleks Carrassi meelet mõttekam uurida mingi kindla nar-

ratiivi traditsiooni, unustamata, et uuritakse rekonstruktsiooni, mis sõltub kirjalikult säilinud materjalist – seega saab suulist traditsiooni uurida vaid kaudselt (lk 27).

Walter Ongile viidates tuuakse välja mitmed tunnused, mis on omased suulisele jutule (avatus, varieeruvus, subjektiivsus jms); kui tekst muutub kirjalikuks, siis need omadused kaovad ja asenduvad kirjalikule tekstile omaste tunnustega (suletus, püsivus, objektiivsus jms).

Carrassi seisukohalt tuleb kirjakuultuuri tekkimisest peale arvestada suulise ja kirjaliku kultuuri vältimatu vastasmõjuga. Kuigi autor ei viita Jack Goodyle (ega teistele selle valdkonna uurijatele), võib siin näha kokkulangevusi suulise ja kirjaliku kultuuri omavaheliste suhete mõtestamisel. Sarnaselt Goodyle näeb Carrassi suulisuses ja kirjalikkuses kahte erinevat väljendusvahendit, mida rakendatakse mingil ajahetkel ühe ja sama kultuuri kirjeldamiseks. Kui üldiselt on folkloristikas püütud suulist ja kirjalikku traditsiooni lahus hoida, siis Carrassi silmis on kirjalik tekst üks variant, mis on mingil ajahetkel fikseeritud, olgu selle kirjapanija kes tahes. Üheväärsed on nii munga, kirjaniku kui ka folkloristi kirja pandud tekstid. Kirjalikkus fikseerib teksti ning see ei muutu enam; samal ajal jutu suulise variandi muutumine jätkub, tehes jutu algse variandi väljaselgitamise raskeks või isegi võimatuks.

Seega mõistab Carrassi suulist traditsiooni avatud süsteemina, mis on aldis muutumisele, kirjalik traditsioon toimib aga suletud süsteemina.

Iiri materjali on autor valinud selle tõttu, et siin tulevad tema arvates kõige paremini välja suulise jututraditsiooni ja pärimuslikku ainekajastavate kirjalike versioonide omavahelised suhted. Analüüsi keskmesse on ta võtnud William Butler Yeatsi tööd, kes oli üheks *Irish Revival* liikumise algatajaks. Muidu poeedina tuntud Yeatsi kirjanduslikuks debüüdiks olid rahvajuttude (sh muinasjuttude) kogud. Need andsid tõuke rikkalikule rahvatraditsiooni kasutamisele iiri kirjanduses. Kui Yeatsi avaldatud jutud esindavad autori silmis suulist traditsiooni, siis teise autori, James Stephensi jutukogu esindab selgelt kirjalikku/kirjanduslikku traditsiooni. Samas on Carrassi veendunud, et mõlema autori looming kajastab samaaegselt nii suulist kui ka kirjalikku pärandit, olenemata sellest, millises mahus suulise või kirjaliku osakaal neis juttudes on. Tegemist ei ole puhtalt suulise või puhtalt kirjaliku traditsiooniga, vaid nende sümbioosiga. Nii Yeatsi kui ka Stephensi muinasjutuväljaanded iseloomustavad autori arvates kõige paremini suulise ja kirjaliku traditsiooni, folkloori ja kirjanduse omavahelisi suhteid (vt ptk 3).

Muinasjutud olid 19. sajandil muutunud privilegeeritud žanriks, mille põhjuseks peab Carrassi muinasjuttude võimet anda samaaegselt edasi nii endisaegset traditsiooni kui ka integreerida uut, modernset maailmakäsitlust. Minule oli kõige huvitavam 4. peatükk, kus autor selgitab žanrite *myth – legend – history* paiknemist määratletud (*definite*) ja määratlemata (*indefinite*) väljal ning muinasjutu paiknemist selles aegruumilises mõõtes. Ta käsitleb neid žanreid (*myth, legend, history*) suletud süsteemidena. Narratiivi üleminekul müüditl legendile, legendilt ajaloolle või ajaloolt müüditl tekib *communal open space* (ühine/sotsiaalne avatud ruum), ning sinna paigutab ta muinasjutu. Seega võib muinasjuttu vaadelda kui üleminekuvormi, mis kannab endas erinevate žanrite tunnuseid. Selline seisukoht on kahtlemata huvitav.

Kuigi kollektiivse ning individuaalse osakaalust jututraditsioonis on juttu mitmes peatükis, keskendutakse neile rohkem 6. peatükis. Stukturalistlikust vaatepunktist

lähtudes kasutab Carrassi mõisteid *substructure* ja *metastructure*, esimene neist tähistab narratiivis seda osa, mille jutustaja lisab omalt poolt, teine aga traditsioonile toetuvat osa.

Kindlasti tahaksin juhtida tähelepanu ka 8. peatükile, kus autor toob välja muinasjutu evolutsioonilist arengut iseloomustavad viis faasi. Siin leiab rakendust J. W. Fosteri pakutud rahvajutu kronoloogiline järjestus (vt ka lk 22). Esimeses faasis (*preliminary phase*) narratiiv alles sätestab ennast, siin on esikohal sündmus/kogemus, mille realisatsiooniks on müüt. Müüdile järgnevas faasis lisandub narratiivile isiklik kogemus, oluline on seletuse andmine ning informatiivsus, selle faasi seob autor anekdoodi (*anecdote*) žanriga.

Järgmise etapi moodustab *legend*. Siin on oluline isiklik seos nende sündmustega, millest jutustatakse, oluline on ka tõe aspekt, mis tagab jutu säilimise kogukonnas. Neljandasse faasi jääb rahvajutt (*folktale*). Folkloor annab siin rohkem ruumi kirjandusele, suulisel kirjalikkusele. Selles faasis asendab ajaloolist tõe inimlik tõe. Viimase faasina nimetatakse *novella* žanri, mis on täielikult haaratud kirjalikkusest, allub selle reeglitele ning on autori loodud.

Sellisest narratiivi arengust lähtub ka jutustaja järjestus: *subject or witness – informant or retailer – anecdotalist – storyteller*.

Autor näeb suuliselt kirjalikkuse poole liikumises progressi (mitte protsessi nagu Goody), mille kulminatsiooniks on kirjanduslikku vormi valatud muinasjutt. Siin võib paralleeli tõmmata Jack Zipesi seisukohaga, kelle hinnangul on muinasjutt arenenud välja rahvajutust ning suurel määral seotud kirjalikkusega.

Kuivõrd põhjendatud on aga kirjalike tekstide põhjal suulise traditsiooni hindamine, on iseasi.

Raamat on kahtlemata huvitav ja kindlasti mõtlemapanev.

Minu meelest ei kõlanud autori seisukohad ehk alati veenvalt ning jäid vaatamata lennukale ning ülevoolavale stiilile (või siis just seetõttu) õhku rippuma. Samuti on küsitav, kas kirjalike tekstide kaudu võib ikka teha nii ulatuslikke üldistusi kogu jututraditsiooni kohta, aga see jäägu juba iga lugeja enda otsustada.

Kärri Toomeos-Orglaan